

OPATROVNICTVÍ

-

teorie versus praxe ve výkonu funkce
veřejného opatrovníka

„Motto“

„Možná nemůžeme určovat směr větru, ale můžeme natahovat plachty.“

Změny od roku 2014 - Nový občanský zákoník

- Výkon práv lidí s postižením na celém světě často omezován
- 2006 přijata na půdě OSN Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením
- 2009 ratifikovala úmluvu ČR, čímž se úmluva stala součástí právního řádu ČR
- Cílem úmluvy je posílit autonomii a inkluzi lidí se zdravotním postižením
- 2014 účinnost nového Občanského zákoníku
- 2016 změny souvisejících zákonů (zákon o sociálních službách, připravovaná novelizace Občanského zákoníku)

Změny od roku 2014 - Nový občanský zákoník

- Omezení na dobu určitou – **3 roky** (v určitých případech až 5 let)
- Nové **alternativy** podle OZ:
 - předběžné právní prohlášení
 - nápomoc při rozhodování
 - zastoupení členem domácnosti
 - opatrovnictví bez zásahu do svéprávnosti (§ 469)
- Opatrovnická rada

Změny od roku 2014 - Nový občanský zákoník

- Změna názvosloví – svéprávnost, právní jednání
- Maximální zásah – omezení svéprávnosti
- Omezení pouze v zájmu člověka, po jeho zhlédnutí, hrozila by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření
- **Řízení 2 v 1** – řízení o svéprávnosti + řízení o jmenování opatrovníka
- Vymezení rozsahu, v jakém není člověk schopen sám jednat

Hlavní principy změny

- Kladen důraz na **autonomii**
- **Podporované** rozhodování
- **Individualizované** řešení
- Vnímání člověka jako **subjektu**
- Rozpoznání **rizik** práce s nimi

Omezení svéprávnosti

- Soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro **duševní poruchu, která není jen přechodná**, schopen právně jednat a vymezí rozsah v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil.

Duševní porucha/psychická porucha

- V širším pojetí označení pro některé psychické procesy, projevující se v myšlení, prožívání a chování člověka, znesnadňující jeho fungování ve společnosti

Kategorizace duševních poruch platná v ČR – MKN 10

- **F00-F09** Organické duševní poruchy včetně symptomatických
- **F10-F19** Poruchy duševní a poruchy způsobené užíváním psychoaktivních látek
- **F20-F29** Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy
- **F30-F39** Afektivní poruchy (poruchy nálady)
- **F40-F48** Neurotické, stresové a somatoformní poruchy
- **F50-F59** Syndromy poruch chování, spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory
- **F60-F69** Poruchy osobnosti a chování dospělých
- **F70-F79** Mentální retardace
- **F99** Neurčená duševní porucha
- **F00** Demence u Alzheimerovy nemoci
- **F02** Demence u jiných nemocí

Nejčastější duševní poruchy vedoucí k úpravě svéprávnosti

- Mentální retardace
- Schizofrenie
- Duševní poruchy způsobené užíváním psychoaktivních látek
- Afektivní poruchy/poruchy nálady – maniodepresivní poruchy
- Poruchy osobnosti
- Demence u Alzheimerovy nemoci...

Řízení o omezení svéprávnosti

- Zahájení řízení – podání návrhu/podnětu na přezkum svéprávnosti
- Důkazní šetření – znalecké šetření, prošetření poměrů, osobní shlednutí posuzovaného
- Nařízení ústního jednání u soudu (osobní vyslechnutí znalce, posuzovaného)
- Vydání rozsudku o omezení svéprávnosti

Rozsudek o omezení svéprávnosti

- Soud stanoví v rozsudku rozsah omezení:
 - Negativně** (co osoba nemůže – nemůže samostatně nakládat s majetkem nad 200 Kč, nemůže uzavírat pracovní smlouvy apod.)
- DŘÍVĚJŠÍ PRAXE:
 - Pozitivně** (co osoba může, obvykle je schopna nakládat s finanční částkou do určité výše)

Řízení o jmenování opatrovníka

- Již v řízení o omezení svéprávnosti soudce zjišťuje, zda jsou vhodné osoby pro výkon opatrovnické funkce, přání posuzovaného ve věci možného opatrovníka
- Pokud nalezne, jmenuje opatrovníkem fyzickou osobu, pokud nelze ustanovit fyz. osobu, jmenuje veřejného opatrovníka
- Od **1. 1. 2014** již jedno řízení o omezení svéprávnosti a zároveň jmenování opatrovníka
- Jedná se o čestnou funkci

Opatrovník

- Opatrovník – zákonný zástupce fyzické osoby, která byla rozhodnutím soudu omezena ve svéprávnosti
- Opatrovník je jmenován soudem
- Přednostně bývá ustanoven opatrovník z řad nejbližších příbuzných
- Pokud není blízká osoba, ustanoví soud orgán místní správy – **veřejný opatrovník**

Opatrovník – fyzická osoba

- Zkoumá se jeho vhodnost
- Musí s výkonem funkce souhlasit
- Skládá slib do rukou předsedy senátu soudu

Veřejný opatrovník

- Ustanoven, když není vhodná žádná jiná osoba z řad blízkých
- Orgán místní správy – **obec** (úředníci sociálních odborů)
- Nemůže funkci odmítnout

Práva a povinnosti veřejného opatrovníka

- Udržovat s opatrovancem **pravidelné spojení**
- Projevovat o opatrovance **skutečný zájem**
- Dbát o opatrovancův **zdravotní stav**
- Dbát o **naplňování jeho práv** a **chránit jeho zájmy** a vysvětlovat mu povahu a následky rozhodnutí o jeho záležitostech
- Vyhотовit soupis jmění (do **2 měsíců** od svého jmenování, poté každý rok do **30. 6.**)
- Vyhотовit konečné vyúčtování správy jmění při ukončení opatrovnické funkce

Kontrola veřejného opatrovníka

- Příslušný opatrovníčský soud
- Opatrovnická rada
- Krajský úřad
- Veřejný ochránce práv

Vlastní výkon opatrovnické funkce

Vedení spisové dokumentace

- VO je výkonem **přenesené působnosti** – povinnost vedení spisové dokumentace dle § 17 Správního řádu
- Nezbytné z hlediska dohledu nad výkonem VO ze strany soudu, metodických orgánů
- Nezbytné při předávání informací novému opatrovníku
- **Obsah spisu:**
 - Základní dokumenty (rozsudky, znalecké posudky, listina, rodný list apod.)
 - Peněžní deník
 - Záznamy z jednání
 - Podklady pro různá realizovaná právní jednání

První kontakt s opatrovancem

- **Získávání informací** o opatrovanci (opatrovnické oddělení na OS, rozsudek, znalecký posudek, soc. pracovník, lékař, rodina)
- **Sociální šetření** v místě bydliště, ve zdrav. zařízení apod. (představení opatrovníka, vysvětlení role opatrovníka, vysvětlení institutu opatrovnictví)
- **Vytvoření celkové anamnézy** opatrovance (rodinná, zdravotní, finanční, jeho přání a potřeby, jeho schopnosti, možnosti, zjistit v jaké oblasti bude potřebovat pomoc opatrovníka)
- **Informování** dotčených institucí, lékařů o změně svéprávnosti klienta a o skutečnosti, že mu byl jmenován opatrovník

Zajištění základních potřeb

- Osobní a jiné **doklady** (občanský průkaz, karta pojištěnce, rodný list, důchodový výměr)
- **Bydlení** (nájemní smlouvy, inkasa, pojištění domácnosti, event. vyhledávání vhodného bydlení, podávání žádostí do odpovídajících zařízení soc. služeb, zařizování a vyklízení bytu)
- Zajištění **stravy** (formou asistence při nákupu, dovážka obědů apod.)
- Zajištění **nákupu** oblečení, bot, léků, vybavení bytu, jízdenek MHD apod.
- **Hospodaření** s příjmem opatrovance (platby nájemného, inkasa, stravy, ošacení, léků, reg. poplatků, výživné, komun. odpad, pojištění, dluhy)
- Vyplácení kapesného opatrovancům
- Žádá o **sociální dávky** (příspěvek na péči, příspěvek na bydlení, příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, příspěvek na mobilitu)
- Zajištění **zdravotní péče** (spolupráce s lékaři, připomínání termínů návštěv, souhlas s prováděním vyšetřovacích a léčebných výkonů a s hospitalizací)

Spolupráce s ostatními institucemi

Okresní soud

- Podáváme pravidelné zprávy o činnosti a hospodaření s finančními prostředky
- Podáváme návrhy na schválení právních jednání za opatrovance
- Zastupujeme opatrovance při soudních jednáních (úprava svéprávnosti, změna opatrovníka, děd. řízení, stanovení výživného atd.)
- Vykonáváme funkci kolizního opatrovníka
- Podáváme závěrečné zprávy při úmrtí opatrovance

ČSSZ, OSSZ

- Žádáme o zasílání důchodů, výši exekucí
- Jsme nápomocni při přezkumech invalidních důchodů, zajištění odborných vyšetření

Spolupráce s ostatními institucemi

Policie ČR, Městská policie

- Spolupráce při projednávání přestupků, výsleších

Exekutorský úřad

- Zjišťujeme výši a stav exekucí, domlouváme splátkové kalendáře

Zdravotnická zařízení, lékaři

- Osobně navštěvujeme a konzultujeme zdravotní stav klientů, provádíme dohled nad dodržováním léčebného režimu
- Bankovní ústavy, finanční úřady, pojišťovny, bytová družstva, zaměstnavatelé, poskytovatelé sociálních služeb apod.

Spolupráce s rodinou opatrovance

- Udržujeme kontakt s rodinou (pravidelná osobní setkání, tel. kontakt)
- Stabilizujeme narušené vztahy
- Konzultujeme potřeby a přání klienta
- Z řad rodinných příslušníků vyhledáváme pečující osoby

Ukončení opatrovnické funkce

- Změna opatrovníka
- Předání dokumentace novému opatrovníkovi
- Navrácení svéprávnosti
- Úmrtí klienta
- Vyhotovení závěrečné zprávy s informací o zůstatku fin. prostředků a nemovitém majetku
- Vrácení Listiny o jmenování opatrovníka OS
- Poskytnutí informací notářské kanceláři, která vede dědické řízení po opatrovanci

Osobnost opatrovníka

- Zákon nestanoví kritéria pro výběr osoby opatrovníka
- Nejdůležitější je vztah mezi opatrovancem a opatrovníkem – pozice moci X opatrovník jako morální objekt
- Veřejné opatrovnictví by se dalo charakterizovat jako specifická složka sociální práce – **základní vlastnosti sociálního pracovníka:**
 - Empatie
 - Autorita (nastavení pravidel X nadvláda)
 - Důvěra (vůči opatrovníkovi i opatrovanci)
 - Všestrannost
 - Umění rychle se rozhodnout
 - Umění nést zodpovědnost
 - Zachování vlastní identity
 - Umění oddělit pracovní život od osobního
 - Psychická vyrovnanost s fungujícím rodinným zázemím
 - Umění jednat s nadhledem
- Absence výše popsaného může ohrozit vztah s opatrovancem, kvalitu pomoci, ale také může dojít k ohrožení samotného opatrovníka a to syndromem vyhoření.

Komunikace s opatrovancem

- Uvědomění si faktu, že opatrovanec byl omezen ve svéprávnosti proti své vůli – v určité oblasti života je bez své moci – někdo jiný nad ním má moc – závislost na svém opatrovníkovi – opatrovníka vnímá negativně – projektuje do něj své negativní myšlenky – odmítá spolupracovat
- Míra negativismu a nespolupráce závisí na osobě opatrovníka

Komunikace založena na:

- znalosti životního příběhu opatrovance, jeho zdravotního stavu a souvisejících omezení
- zásadě pravdivosti a přímosti
- projevení zájmu o druhého
- dání prostoru k vyjádření myšlenek opatrovance
- individuálním přizpůsobení vůči každému opatrovanci – dle jeho komunikačních schopností, jeho mentální úrovni (krátké věty, absence cizích slov)
- humoru (prolomení bariér, větší otevřenost)

Zdravotní péče

- **Pokud jde o běžný zákrok (tj. takový, který není spojen s trvalými, neodvratitelnými a vážnými následky či nebezpečím pro život či zdraví) a nesvéprávný takový zákrok chápe (je přiměřený jeho rozumové a volní vyspělosti) lze tento zákrok provést na základě jeho souhlasu.**

§ 35 zákona o zdr. službách

(1) Při poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi je třeba zjistit jeho názor na poskytnutí zamýšlených zdravotních služeb, jestliže je to přiměřené rozumové a volní vyspělosti jeho věku. Tento názor musí být zohledněn jako faktor, jehož závažnost narůstá úměrně s věkem a stupněm rozumové a volní vyspělosti nezletilého pacienta. Pro vyslovení souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb nezletilému pacientovi se použijí právní předpisy upravující svéprávnost fyzických osob s tím, že nezletilému pacientovi lze zamýšlené zdravotní služby poskytnout na základě jeho souhlasu, jestliže je provedení takového úkonu přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku. Tím není dotčena možnost poskytování zdravotních služeb bez souhlasu.

(2) Poskytnutí zdravotních služeb na základě souhlasu nezletilého pacienta nebrání tomu, aby ošetřující zdravotnický pracovník podal zákonnému zástupci informaci o poskytnutých zdravotních službách nebo zdravotním stavu nezletilého pacienta.

(3) Jde-li o zdravotní služby, které spočívají v poskytnutí

- a) neodkladné péče, která není péčí podle § 38 odst. 4, nebo
- b) akutní péče, a

souhlas zákonného zástupce nelze získat bez zbytečného odkladu, rozhodne o jejich poskytnutí ošetřující zdravotnický pracovník. To neplatí, lze-li zdravotní služby poskytnout podle odstavce 1 na základě souhlasu nezletilého pacienta.

(4) Jde-li o pacienta s omezenou svéprávností, odstavce 1 až 3 se použijí obdobně s tím, že věk pacienta se nezohledňuje.

Zdravotní péče

- **Pokud jde o složitější zákrok (např. operace), o němž je nesvéprávná osoba schopna učinit nějaký úsudek, ne však dostatečný natolik, aby postačoval její souhlas, je vyžadován souhlas opatrovníka (§ 35, odst. 1,4 zákona o zdr. službách, § 93 odst. 2 obč. zákoník)**

§ 93 odst. 2 občanský zákoník

(2) Zákonný zástupce může udělit souhlas k zásahu do integrity zastoupeného, je-li to přímému prospěchu osoby, která není schopna dát souhlas sama.

Za situace, kdy nesvéprávná osoba takovému zákroku vážně odporuje, byť opatrovník souhlasí s provedením zákroku, je vyžadován souhlas soudu

Za situace, kdy nesvéprávná osoba souhlasí s provedením zákroku, ale naopak opatrovník nesouhlasí (např. estetický zákrok), je taktéž nutný souhlas soudu (§ 100 obč. zákoníku).

§ 100 občanský zákoník

(1) Má-li být zasaženo do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let, nenabyl plné svéprávnosti a který zákroku vážně odporuje, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. To platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná.

(2) Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity osoby uvedené v odstavci 1, ač si jej tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu.

Zdravotní péče

- Pokud jde o zákrok, kdy **nesvéprávná osoba nechápe**, ani **není schopna učinit úsudek**, který by se měl brát v potaz, **postačí souhlas opatrovníka** (§ 35 odst. 1,4 zákona o zdr. službách, § 93 odst. 2 obč. zákoník) → zákrok lehčí povahy.
- Jedná-li se o **zákrok zanechávající trvalé, neodvratitelné a vážné následky** (amputace končetiny) nebo zákrok spojený s vážným nebezpečím pro život či zdraví (vysoce rizikový léčebný výkon) k zákroku je **nutné přivolení soudu** dle § 101 obč. zákoníku → toto neplatí, je-li třeba zasáhnout okamžitě za účelem záchrany života či zamezení vážného poškození zdraví.

§ 101 občanský zákoník

Má-li být zasaženo do integrity člověka neschopného úsudku způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo způsobem spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život nebo zdraví, lze zákrok provést jen s přivolením soudu.

Zdravotní péče

- **Bez souhlasu lze poskytnout neodkladnou péči, jde-li o léčbu vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta (různé psychické poruchy ohrožující pacienta a jeho okolí) nebo zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví (vážné úrazy, závažná onemocnění a poruchy CNS, metabolické poruchy, bezprostředně hrozící rozvrat vnitřního prostředí, onemocnění či stavy, v době poskytování péče přímo ohrožující pacienta nebo bezprostředně hrozící takovým ohrožením) (§ 38 odst. 4 zákona o zdr. službách).**
- Pokud se **nejedná o bezprostřední ohrožení na životě** ani zde není riziko vážného poškození zdraví – jde o stavy způsobující náhlou nebo intenzivní bolest (akutní bolest zubů, zlomeniny) a v případech akutní péče je nutný souhlas opatrovníka.
- Pokud jej nelze bez zbytečného odkladu opatřit, rozhodne o poskytnutí zdravotních služeb ošetřující zdravotnický pracovník (lze tedy i bez souhlasu opatrovníka - § 35 odst. 3,4 zákona o zdr. službách).

Co tíží veřejného opatrovníka

- Nejednoznačné výklady rozsudků
- Nedostatek vhodných pobytových sociálních služeb pro klienty s duševním onemocněním
- Potíže s přiznáním PnP u klientů s duš. onemocněním
- Přejedání opatrovnictví na obec dle § 468 OZ
- Jmenování opatrovníkem osobám s trv. bydlištěm na území obce, avšak zdržujícím se v jiném místě, mnohdy velmi vzdáleném od trv. bydliště

Novela Občanského zákoníku

- **§ 59** – délka omezení svéprávnosti na max. 3 roky, avšak je-li zjevné, že stav člověka se v této době nezlepší, může soud svéprávnost omezit na dobu delší, nejdéle však na pět let
 - ireversibilní stavy, trvalé duševní poruchy (stařecká demence, těžká či hluboká mentální retardace, autismus)
 - bez nutnosti nového znaleckého zkoumání
- **§ 3033** – přechodná doba pro přezkoumání svéprávnosti osob zbavených způsobilosti k právním úkonům podle starého OZ, se prodlužuje ze 3 na 5 let

Změna zákona o sociálních službách

- Účinnost od 1. 8. 2016
- Upravuje podmínky nedobrovolného držení klienta v zařízení sociálních služeb – tzv. **detence v sociálních službách**
- Reakce na situace, kdy osoba neprojevila souhlas s uzavřením smlouvy o poskytnutí pobytové sociální služby
- Opatrovník nebo obec s rozšířenou působností může tuto smlouvu uzavřít pouze při splnění dvou podmínek:
 - Neposkytnutí okamžité pomoci při řešení nepříznivé sociální situace by osobě v důsledku oslabení nebo ztráty schopnosti z důvodu nepříznivého zdravotního stavu způsobeného duševní poruchou ohrozilo život nebo by jí hrozilo vážné poškození zdraví anebo by totéž hrozilo osobám v jejím okolí
 - Osobě není možné zajistit podporu a pomoc mírnějším a méně omezujícím opatřením
- Vážně míněný nesouhlas – situace, kdy klient nechce nadále využívat pobytové služby a není schopen sám smlouvu vypovědět – tuto skutečnost hlásí poskytovatel soudu, který rozhoduje o vyslovení přípustnosti držení v zařízení sociální služby (soud má na to 45 dní od zahájení řízení)

Změny ve veřejném opatrovnictví

■ **Financování**

- Je přijat zákon o státním rozpočtu na rok 2017

■ **Obce**

- 29 000,- Kč na rok násobené počtem osob pod opatrovnictvím
- Příspěvek na přenesenou působnost

■ **Kraje**

- Každý kraj dostane příspěvek na výkon státní správy částku 1,316 mil. Kč

Změny ve veřejném opatrovnictví

■ Sběr dat

- Povinnost obce evidovat počty opatrovanců ke dni 1. 1., do 31. 1. sdělí KÚ, KÚ do 31. 3. sdělí MV

■ Vzdělávání

- K **1. 7. 2017** nabyla účinnosti vyhláška MV č. 173/2017 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků

Děkuji za pozornost

Veronika Čtvrtlíková

vctvrtlikova@gmail.com

